

LIESMEDJOR vid Wrebrostrømmen i Sågmyra 1863-1915

SÅGMYRA HEMBYGDSFØRRENING,

TIDSTRANDU. 3,

S-79022 SÅGMYRA

V/~~KRISTIN~~ HEURBERG
KRISTIN

Liesmedjan, Gopa Liefabrik, i dammen vid nuvarande Vallhalla. Den byggdes av Jacob Gustaf Nordahl år 1878. Den var igång till 1915. Där tillverkades liar av märket Garanti.

FÖRORD

Hösten 1987 startade inom Sågmyrabygdens Vänner - en ideell förening vars syfte är att arbeta med frågor som rör Sågmyra förr, nu och i framtiden - en studiecirkel, som handlade om "Gamla Sågmyra".

Cirkelledare och initiativtagare har varit Ingegerd Björkblom-Erkers.

Deltagare i cirkeln: Bertil Bergqvist, Inger Nordahl, Larz Ohlsson, Sven-Åke och Kerstin Blomberg, Gunnar Svensk, Berit Bergqvist och Benny Larsson, Hildur och Olle Östlund samt Elsa Mattsson.

Ingegerd Björkblom-Erkers berättar så här om hur boken kom till:

"Hemmansägaren och jordbrukaren Oskar Karl Vilhelm Nordahl, 1893-1983, levde och arbetade i Bengtsgårdarna, Sågmyra. Han var son till liesmedsmästaren Jakob Gustav Nordahl d.y. Oskar hade ett mycket klart intellekt och han var duktig att berätta om gångna tider.

Något som låg honom mycket varmt om hjärtat var liesmedjan vid Vrebrostrømmen, vilken hans farfar byggt. Om det berättade han gärna. Han hade också sparat gamla brev och handlingar från den tiden. En gång frågade han om jag ville se några brev. Han hade dem gömda i en stor låda på ladugårdsvinden. Och lådan fraktades hem till mig med traktor.

Bland hö, damm och råttlort letade jag så fram det ena brevet efter det andra. Jag insåg att breven var mycket värdefulla, så därför har vi läst och gått igenom dem i en studiecirkel. För att ännu fler ska kunna få glädje av breven, ger vi nu ut dem i skrift."

Hemmansägaren Oskar Nordahl, Bengtsgårdarna, Sågmyra, 1893 - 1983. I ena handen håller han fotografiet från den övre liesmedjan vid Wrebrostrømmen. I den andra handen har han en lie, som har smitts i smedjan.

LIESMIDETS

Bakgrund

Liesmidet har mycket gamla anor i vårt land. Ganska länge var det en binäring till jordbruket, men så småningom koncentrerade sig tillverkningen till vissa platser och bedrevs industriellt.

I Dala-Järna fanns Snöå Bruk, som anlades enligt privilegium av den 15 augusti 1811. Det var Bergslaget som ansökt och fått privilegiet att bygga bruket. Man ansåg att det var mycket viktigt för allmogen i Västerdalarna att få möjlighet till arbete, särskilt under missväxtår.

När anläggningen stod klar bestod den av en ämneshärd med hammare, två knipphammare med var sin stock, två spikhammare vid en stock jämte erforderliga eldstäder.

Vid bruket tillverkades liar och även spik. År 1825 hade Snöån 26 anställda, men produktionsmässigt tillverkades mest vid slutet av 1840-talet och strax före nedläggningen 1866.

Contract med Liesmederna vid Snöån, utskrivet den
11 Maj 1851 av P. Lindgren och gällande för Anders
Nordahl och Jacob Nordahl.

1.

Contract med Liesmederna vid Snöån

Arbetslön för 1 Tolfte 11. 4 5 Svarsen Lön 42¹/₂
Di för 1 Di 5 6, Svarsen Di 40¹/₂
Di för 1 Di 7 Svarsen D 10¹/₂
Di för 1 Di Utkörtl Di 16

2. Arbetslön för Enig eller ämneshamsmannen under
året 10¹/₂ 16¹/₂

Styggnadslönen för Lichamsmannen beräknas till 1¹/₂ 4¹/₂ för
hvarje tolfte felfria Lön

3. Om smidet i bröt på watten eller materalen skulle
öfverräddas de smederna skyldige att göra Dagverke. de de
för ett år dagverke erhåller 16¹/₂
och för ett vinter Di 12¹/₂

4. Den smed som på året utsmider 800 Tolfte Lön får till
redett med uttaden Spannemål och Saltwara nemligen
4¹/₂ Lön Lön 4¹/₂ Lön och 3¹/₂ Lön Salt efter 2¹/₂ 32¹/₂
Lön Lön Lön 1¹/₂ Lön Salt och 1¹/₂ Lön efter 4¹/₂ 16¹/₂
Lön Lön

5. Smeden har ofwennämde utsmide får han tillgodorjula
Foderpenningar med 5¹/₂ 16¹/₂

6. Den smed som utsmider på året öfwerliger 800 Tolfte i samma
mån får smeden tillgodorjula mera Spannemål och Saltwara
efter redett med afwensam högre foderpenningar och i den mån
utsmidet på året underliger 800 Tolfte i samma mån får smeden
den tillgodorjula mindre Spannemål och Saltwara efter
redett med afwensam mindre foderpenningar.

Liesmederna Anders och Jacob Nordahl få bödan efter som hitills
4¹/₂ i Foderpenningar för hvarje tolfte Lön de tillwerke

7. Alla i detta Contract omnämnda priser äro i banco.

Enad i Tract den 11 Maj 1851. P. Lindgren.

8. Alla förestående Contract förklare uti och till alla delar nöjda
och Swedens Regeringen den för år 1850 uppkörne Stadsen,
Lön Lön Lön

Stadsen
P. Lindgren
P. Lindgren

Anders Nordahl,
Jacob Nordahl

Liesmederna Anders och Jacob Nordahl

Liesmederna Anders och Jacob Nordahl arbetade vid Snöå Bruk. Det finns ett kontrakt "Contractt med Liesmederna vid Snöån", daterat 11 maj 1851, som var utskrivet till Anders och Jacob Nordahl. Där omtalas arbetslönen för 1 Tolft, 4, 4 1/2, 5 Qvarters liär 32 shilling.

Om smidet, i brist på vatten eller material, skulle avstanna, så var smederna skyldiga att göra dagsverken. För sommardagsverken fick de 16 shilling och för vinterdagsverken 12 shilling.

Årstillverkningen för en smed beräknades till 800 Tolfter. Om smeden klarade av det fick han också köpa spannmål och saltvaror till nedsatt pris.

Jacob Nordahl, född 1809, var gift med Anna Andersdotter, född 1799, och hade fyra söner; Jacob Gustav född 1834, Anders Johan född 1833, Per August född 1837 och Johannes född 1839. Dessa fyra pojkar arbetade också vid Snöå Bruk - som drängar, mästarsven och till slut som liesmeder.

Liesmidet vid Snöån drevs dock med växlande framgång och vid slutet av 1840-talet talades det om nedläggning. På 1850-talet fick det dock ett uppsving, sedan först Eriksfors nedlagts 1853 och sedan Andersfors 1856. Men 1866 visade sig liesmidet vid Snöån olönsamt, hamrarna tystnade och bruket lades ned. Men då hade Anders Johan och Jacob Gustav redan flyttat.

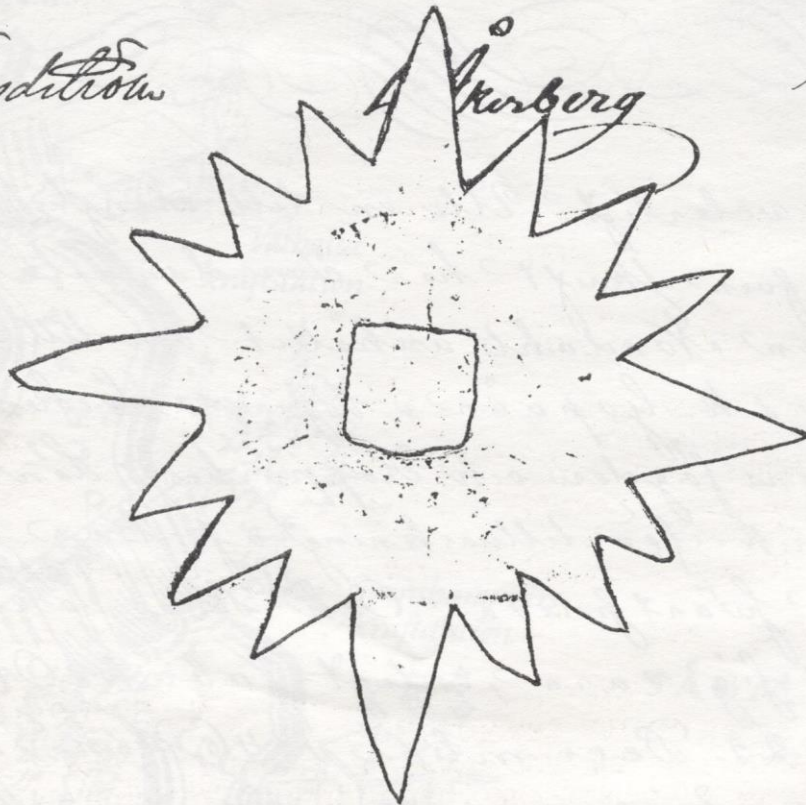
En majdag år 1990 strömmar Wrebroströmmen som den alltid har gjort.

enligt Sökanuens begäran, att benämnas Swans-
hammar, samt tillverkningen dervid att mär-
kas med stämpeln Sw.hr. Stockholm den
1. April 1863.

A. Mandström

A. Kierberg

L. Hofström

Franz Anteracius

Anders Johan och Jacob Gustav Nordahl flyttar till Sågmyra

Anders Johan och Jacob Gustav kom att flytta till Sågmyra, där de så småningom byggde var sin liesmedja. Men varför kom de till Sågmyra?

Svaret finns i de brev som Anders Johan skrev till sin bror Jacob Gustav. Svarsbrevet är tyvärr för länge sedan bortstädade och förkomna.

Sågmyra ligger i hjärtat av Dalarna - 27 km från Falun, 21 km från Leksand och ca 40 km från Borlänge.

Samhället har växt upp kring sjöarna Årbosjön och Gopen och mellan sjöarna rinner Sågån eller Wrebroströmmen. Fallhöjden är cirka 33 m mellan sjöarna och följaktligen bildas flera forsar och fall. Detta har lockat och fascinerat människor under flera hundra år. Redan på Gustav Wasas tid fanns en järnhytta vid Wrebroströmmen, nedanför nuvarande NTO-lokalen.

Många kvarnar har funnits vid Wrebroströmmen och 1830 fanns en hytta, 1851 Sågmyra Bruk och nickelbruk.

År 1862 kom liesmeden Anders Johan Nordahl till bygden från Snöå Bruk i Västerdalarna och den 1 april 1863 fick han tillstånd av Kongl. Majts och Rikets Collegium att utföra liar och annat svartsmide vid Wrebroströmmen.

Och så började Anders Johan Nordahl att bygga en liesmedja.

Varför Sågmyra?

Troligtvis är det vattenkraften som lockar då Anders Johan beslutar sig för att flytta till Sågmyra. Det var vanligt att bönder från Siljanstrakten for till Västerdalarna vintertid för att kola. Stora Kopparbergs Bergslagsbolag hade förbjudit Västerdalsbönderna att göra detta tidigare, för de fordrade att de skulle sälja "timmer och kabb" till bolaget i stället. Men från mitten av 1800-talet blev det ändring på det och därför fick Österdalsbönderna komma och lära ut konsten.

Några av dessa bönder träffade Anders Johan och en av dem berättade, att det i hans hemtrakt fanns vattendrag med många forsar och fall. Visserligen fanns där en silverhytta, Sågmyra Bruk, men där fanns ändå gott om utrymme. Kanske var det Bengts Bengtsson från Åhl-Tällberg, som gav Anders Johan denna information så att han till sist beslutade sig för att flytta till Sågmyra?

En bidragande orsak var naturligtvis också att arbetet vid Snöå Bruk blev mer och mer osäkert, vilket ju också resulterade i att det lades ned 1866.

Anders Johan Nordahl var 29 år när han kom till Sågmyra och han tog sig verket an med ungdomlig entusiasm. Liesmedjan började växa fram. Den var belägen vid Wrebroströmmen nedanför den så kallade Danielskvarnen. Förutom smedjan byggdes också en järnbod

eller liebod samt ett kolhus. Till lieboden inköpte Anders Johan en gammal loge som var 10 1/4 aln lång och 8 alnar bred invändigt 6,15 x 4,8 m).

Det var mycket att ordna med. En del bräder köptes från Domnarvet och en del från Falun och Korsnäs. Hjulstock, dynstock och ståstappar skulle anskaffas. Gjutgods och järn kom från Limå bruk. Det skulle vara järn till band på hjulstocken liksom kuggar, hölstbössor och så vidare. Allt måste köras hem av förbönder, vilka helst gjorde det vintertid då det fanns före. Det måste också finnas kilar så att kuggarna i smedjan gick riktigt. För att få så bra kvalitet som möjligt för fader Jacob Nordahl till skogarna vid Löfsbergs fäbodan och högg furukil. Även björk-kil måste huggas. För att hushålla med vattnet byggdes en kanal till vilken de körde fram sten med en släde när det var före.

Husen på platsen placerades mycket noggrant, så att dagsljuset skulle kunna tillvaratas så länge som möjligt. Klockan 12 på dagen stod solen tvärs över husen och klockan 6 på morgonen och aftonen längs efter dem. Liesmedjan placerades så, att solen klockan 12 på dagen blev längs efter smedjan.

I juli 1864 var hamrarna i gång på Svanshammar och lietillverkningen hade börjat. För att allt skulle gå rätt till hade gamle far, liesmeden Jacob Nordahl på Snöå bruk, kommit för att hjälpa till och smida liar. Liarna liknade dem som de tidigare hade smitt vid Snöån.

Lietillverkningen fick en flygande start. Liarna gick åt så fort som de blev gjorda. Ja, till och med fick många vända om med oförrättat ärende. Liarna smiddes i olika längder, kvarter, och de såldes i tolfte (1 kvart = 14,8 cm, 1 tolfte = 12 st). Prislistan sommaren 1864 såg ut så här:

4 kvarter kostar 6 Riksdaler 50 öre					
4 1/2	"	"	7	"	50 "
5	"	"	8	"	25 "
5 1/2	"	"	10	"	
6	"	"	12	"	

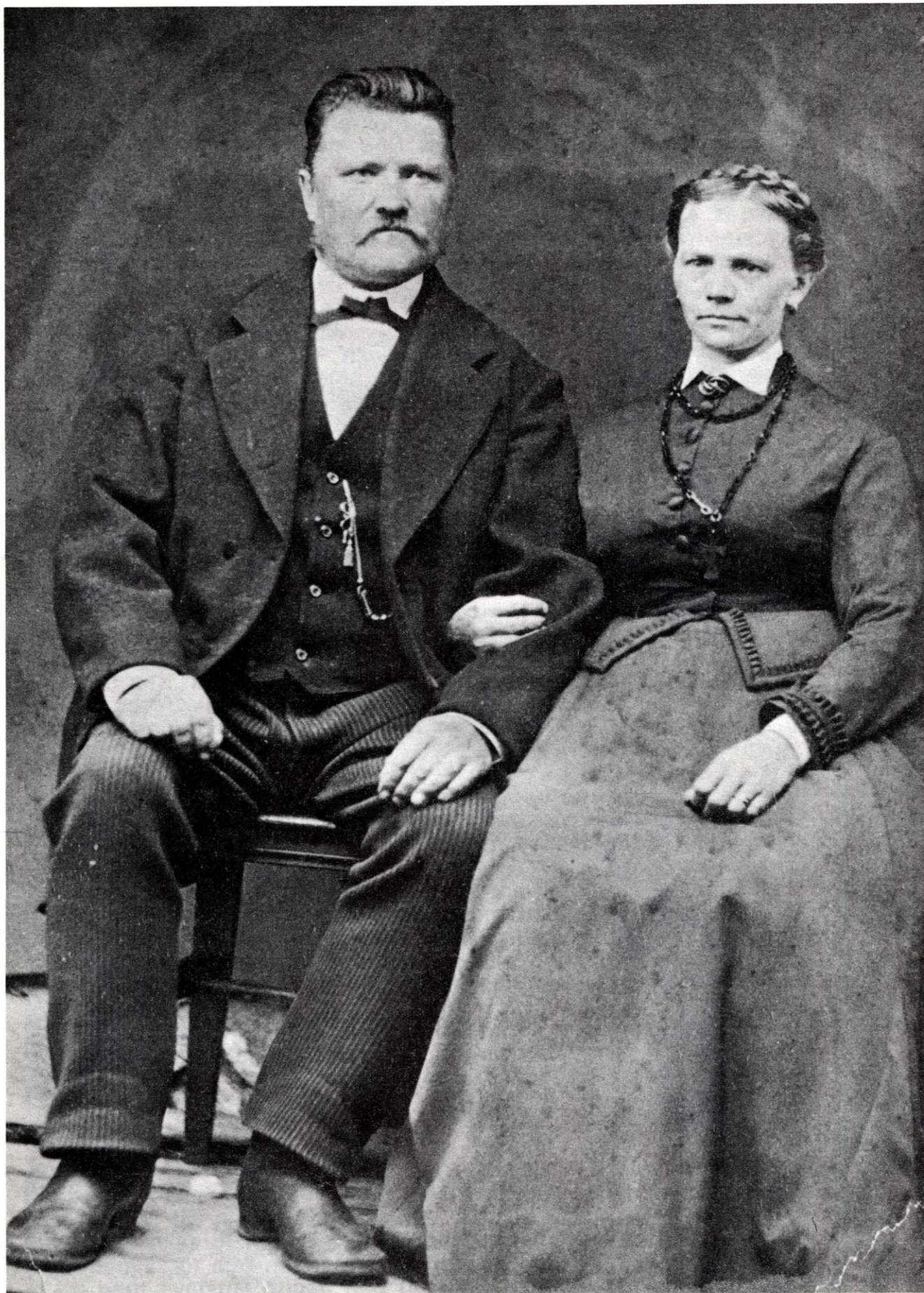
Priset gäller per tolfte.

Svanshammarsliarna hade konkurrens från Hedemoraliarna, och det tillverkades också liar i Orsa och Långö bruk i Älvdalen, men Anders Johan hade satt priset 12-16 öre billigare per lie än de andra.

Mycket kol behövdes för att smida liarna, och det fanns kol att köpa från bönder i bygden. De hade kolat i skogen och fått fram fin tallkol, något som Anders Johan var mycket nöjd med. Grankol var inte så bra att använda på härden.

Anders Johan och Jacob Gustav blir kompanjoner och verksamheten växer

Det var strävsamt att vara liesmed, och det gick åt mycket pengar för verksamheten och snart hade Anders Johans startkapital om 2000 Riksdaler tagit slut. Han skulle behöva en kompanjon. Och en kompanjon fann han i sin bror, liesmeden Jacob Gustav Nordahl, som förutom att han varit liesmed på Snöån också varit liesmed på

Anders Johan Nordahl, 1833 - 1891, med sin 2:a hustru
Henrika Margareta Betzberg.

Ådals bruk i Norge. Han var villig att satsa 2000 Riksdaler och gå in i rörelsen.

I november 1864 kom Jacob Gustav, hans hustru Lina och deras tre barn till Sågmyra. Sonen Fredrik föddes en vecka efter ankomsten. De fick hyra på övre våningen hos Häll Anders.

Nu var det två liesmeder i Svanshammars liesmedja. Och de behövdes. Efterfrågan var stor och Svanshammars liarna var mycket omtyckta. När en bonde hade försökt att slå med lie - och lyckats bra - kunde han göra reklam för den och på så sätt ökades efterfrågan.

Folket i bygden var intresserade av det nya liebruket. Både skolläraren Olsson, prosten Åström och kronolänsman de Laval gjorde studiebesök och blev mycket nöjda. Smedjan låg också mycket vackert till - på sommaren var det som att sitta i en "lövlund" och tillverka liar.

Men det räckte inte att sälja liar till den närmaste omgivningen. Nya kunder måste skaffas. Man kunde göra nya bekantskaper genom att besöka någon av färdstugorna på Näset, hos Arves i Bengtsgårdarna eller hos Lundells. Kopparleden mellan Falun och Röros i Norge drog förbi Sågmyrabygden vintertid och det var trafik både dag och natt. Många hästar med manskap för här fram alla tider på dygnet, folk från Leksand, Rättvik, Mora, Älvdalen, Orsa, Ore, Norge - ja, alla som ämnade resa till Falun, Gävle, Stockholm, Uppsala...

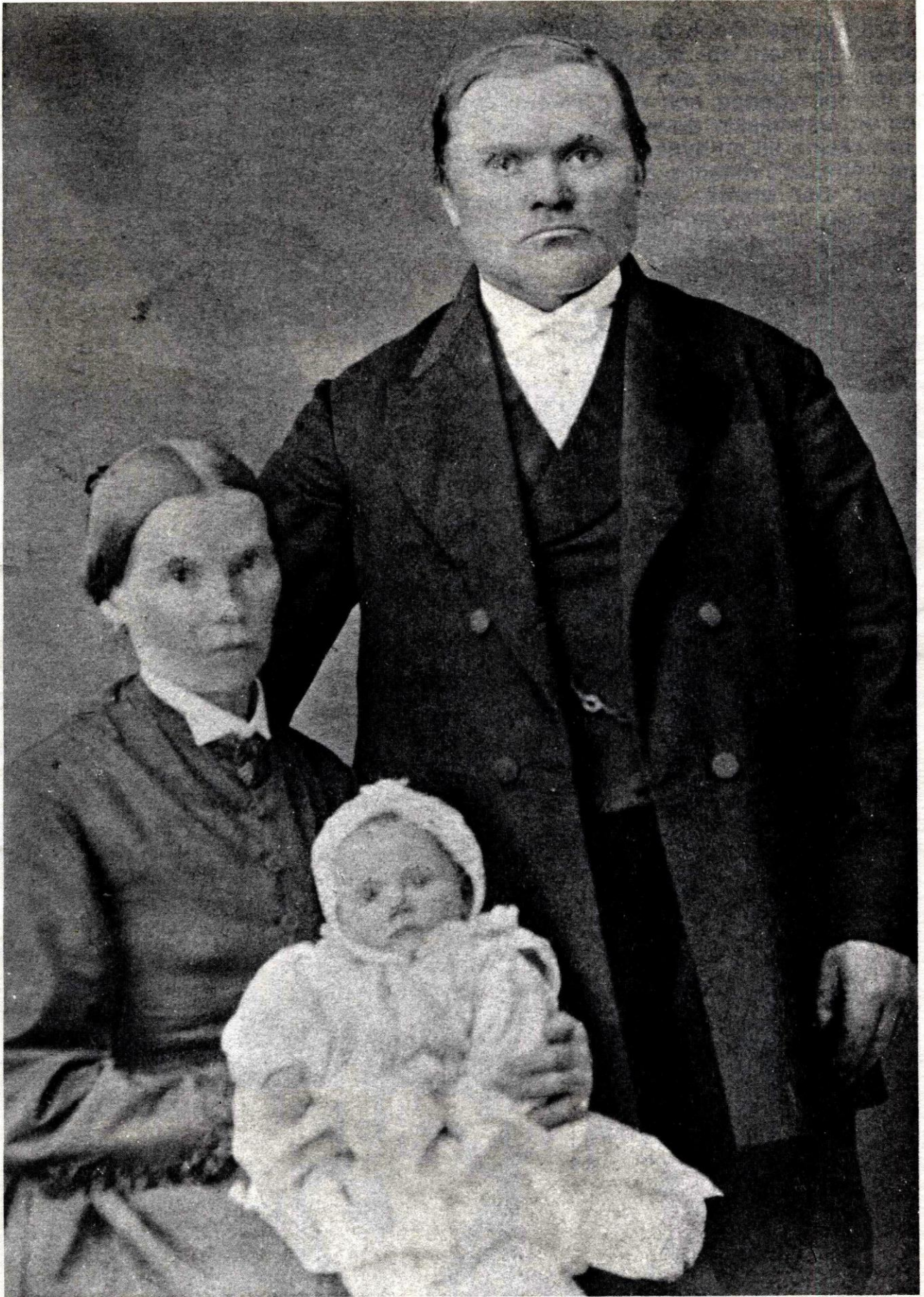
I vimlet på bygatan mötte Anders Johan en handelsman från Röros. Han hette Engzelius och var ägare till hundratals foror. Han beställde åtskilliga tolfter liar och så var kontakten med Norge knuten.

Liehandeln med Norge kom att bli mycket omfattande och det var hundra och åter hundratals tolfter som fraktades dit. Innan järnvägen kom till Sågmyra fraktades liarna med en forbonde till Falu järnvägsstation för vidare befordran till Christiania och därifrån med båt till Trondhjem. Liarna kunde också fraktas med en forbonde till Västerdalarna och därifrån med olika förbönder till Norge, kanske till marknaden i Grundseth eller till Lillehammer. Som betalning för liarna kunde norrmännen skicka tunnor med sill, och det var ett välkommet tillskott till mathållningen.

Bröderna Nordahl hade också återförsäljare i bland annat Leksand, Rättvik och Ähl, vilka åkte med sina foror till Hälsingland, Gästrikland, Västmanland, Härjedalen och Jämtland.

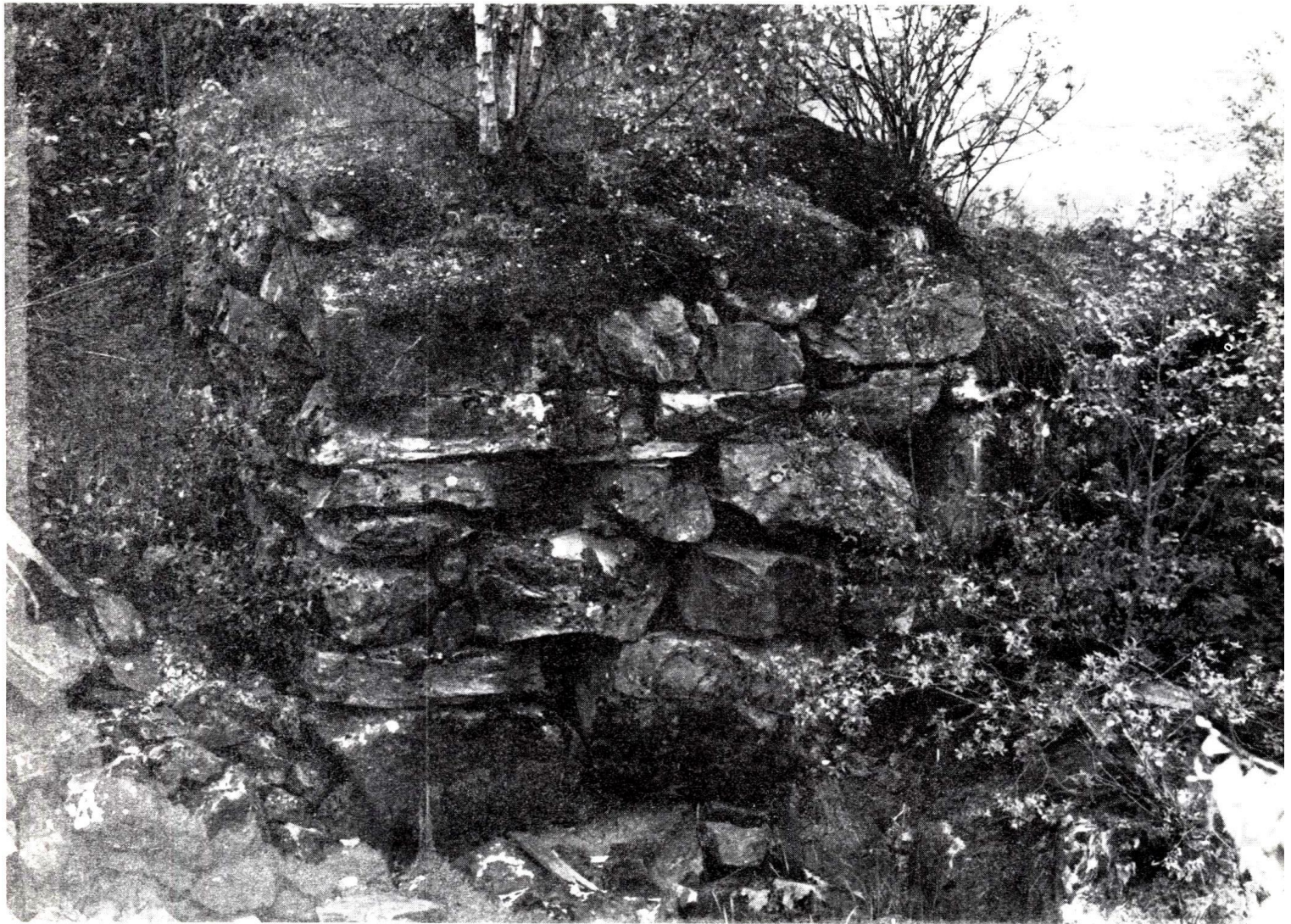
Brytningen

Från och med 21 november 1864 drevs Svanshammars liebruk gemensamt av bröderna Nordahl och de ägde häften var av bruket. De första åren hade de gemensam bokföring och försäljning, men från och med 1867 delade de upp tillverkningen och försäljningen. Anders Johans liar märktes med AJ och Jacob Gustavs med JG. Bröderna byggde sig också var sin gård, exakt lika och endast ett 30-tal meter från varandra. Av någon anledning - som kanske bottnade i ouppklarade affärer? - uppstod en djup osämja mellan bröderna. De hälsade inte ens på varandra när de möttes.

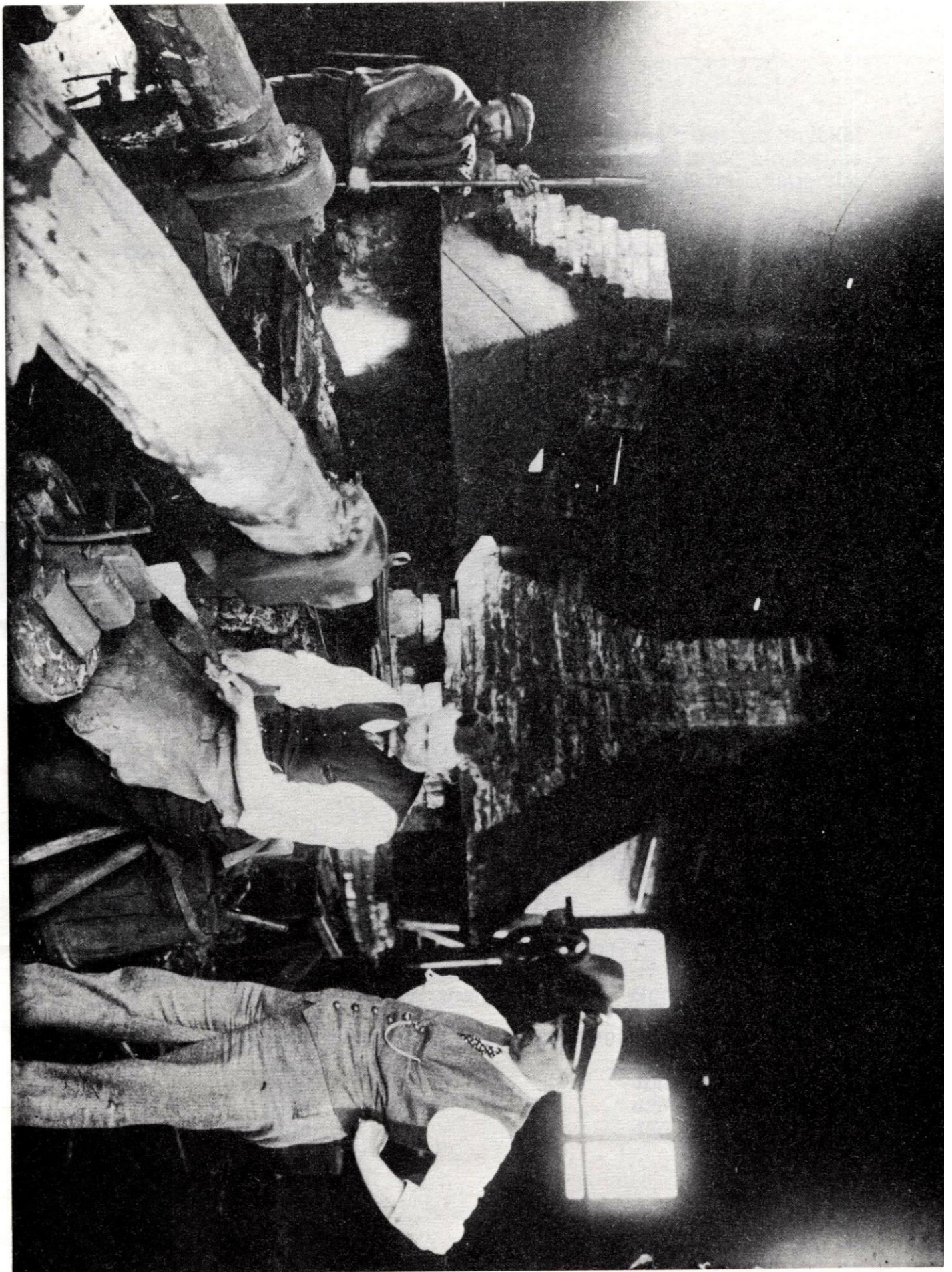

Jacob Gustaf Nordahl, 1834 - 1891 och hans hustru
Stina Karolina Lundgren.

År 1878 byggde Jacob Gustav en egen liesmedja längre upp efter Wrebrostrømmen, där tidigare den så kallade Solarvskvarnen varit belägen. Han kallade den för Gopa Lieverk. Smedjan bestod av en stor timmerbyggnad och den innehöll två härdar. I ett annat hus fanns en blåsmaskin driven av en turbin. Blåsmaskinen var så stor att den räckte till en hytta. I ett annat litet hus fanns hammaren där liarna "rättades", riktades och fernissades. Till smedjan hörde också kolhuset. Där utanför fanns en brygga över vägen. Kolstigarna kördes upp på bryggan fram till kolhuset. Liebodarna, "Lieboan", låg på andra sidan Wrebrostrømmen. Där packades liarna.

Så här ser det ut i dag, maj 1990,
där Gopa Lieverk en gång låg.

Inne i liesmedjan: Liesmeden Fredrik Nordahl, verkmästare Ritzell och fabrikör A & Tidstrand.

Den här byggnaden hörde ihop med smedjan.

Produktionen

Varifrån kom då allt järn som användes till liarna? Det var mycket viktigt med god råvara. Järn kom från Nyhammars bruk, Lindesnäs bruk, Furudals bruk och Fredshammar och gjutstål från Fagersta, Siljansfors, Korsnäs och Vikmanshyttan.

Produktionen av liar under åren 1864 - 1895 fördelades sig sålunda:

1864	674	tolfter	
1865	873	"	
1866	508	"	
1867	766	"	(AJ 352, JG 414)
1868	816	"	(AJ 359, JG 457)
1869	1014	"	(AJ 557, JG 457)
1870	889	"	(AJ 450, JG 439)
1871	765	"	(AJ 375, JG 390)
1872	1058	"	(AJ 675, JG 383)
1873	1105	"	(AJ 713, JG 392)
1874			
1875	754	"	(AJ 375, JG 379)
1876	881	"	(AJ 521, JG 360)
1877	966	"	(AJ 615, JG 351)
1878	1033	"	(AJ 623, JG 410)
<i>Fabriken i Gopa etablerad</i>			
1879	932	"	(AJ 513, JG 419)
1880	395	"	(endast JG)
1881	312	"	"
1882	1055	"	(AJ 635, JG 420)
1883	1185	"	(AJ 735, JG 450)
1884	1199	"	(AJ 731, JG 468)
1885	1055	"	(AJ 605, JG 450)
1886	956	"	(AJ 493, JG 463)
1887	995	"	(AJ 537, JG 458)
<i>Den senare på Gopa</i>			
1888	980	"	(AJ 512, JG 468)
1889	971	"	(AJ 512, JG 459)
1890	875	"	(AJ 475, JG 400)
<i>Den senare på Gopa</i>			

Svanshammar**Gopa**

1891	200 t.	400 t.
1892	210	425
1893	250	400
1894	357	435
1895	400	450

Lit. A. Återlemnas till afsändaren.

Jernvägs-Fraktsedel.

Till *Rättviks* station
 och *Wahlberg*
 f. v. b. till *Orsa fabriks*
 och *P. A. Nordahl handlars*
 försändes såsom *fr* gods följande:

Antal kolly.*	Godsets beskaffenhet.	Vigt kilogram.
2	Tunnor R Sill	
1	" M Sill	

* utsättes ej vid vagnlastsändning.

hvarför frakt ~~är här betald med Kr.~~ betalas vid framkomsten.

Efterkrärf begäres för Kr. (Stifför)

(Bokstäfver) Kr. öre.

Vagns.n.r.

Transporten verkställs i enlighet med gällande taxa och reglemente.

Sågmyra den 19-1 1891

Afsändare: J. G. Nordahl

Emottaget vid station
 den 19-1 1891
 erkännes: *E. G. Wahlberg*

Lit. C. Åtföljer godset och tillställs mottagaren vid godsets afhentande.

Jernvägs-Fraktsedel.

Med bantåg från Göteborgs station till *Falun*
 jernvägsstation och emottagande af *pub. Sågmyra till Olof*
E. G. Wahlberg adress *f. v. b. till*
Herr J. G. Nordahl, Svanshammar
 försändes såsom gods följande:

Vagns-nummer.	Antal kolly.*	Kollslag.	Godsets beskaffenhet.	Märke och nummer.	Vigt kilogram.	Anmärkingar.
	1	st	Pipsten	1-465		
	1	"	Smörgelskåpa	1-6		

* utsättes ej vid vagnlastsändning.

hvarför frakt är här betald med *12* Kronor *60* öre.

hvarför frakt vid framkomsten skall betalas { från till med
 från till med
 från till med

Efterkrärf begäres för *Permtiofepa* Kr. *60* öre (Bokstäfver)

Provision å efterkrärf, magasinshyra, m. n.

Transporten verkställs i enlighet med gällande taxa och reglemente.

Summa Kr. *7.85*

Göteborg den 19/1 1891

Gust. Bolander & Co.

Summa utbetalad:

(Ifylles å mottagarens station)

Kr. öre

Quitteras:

List. nr.

Exp. n.

station den 18

Stationsföreståndare.

Järnvägen Falun - Rättvik öppnades för trafik till Sågmyra station den 12 november 1889. Redan den 19 november var gods på väg till Sågmyra station, beställt av J.G. Nordahl. Stinsen hette E.G. Wahlberg.

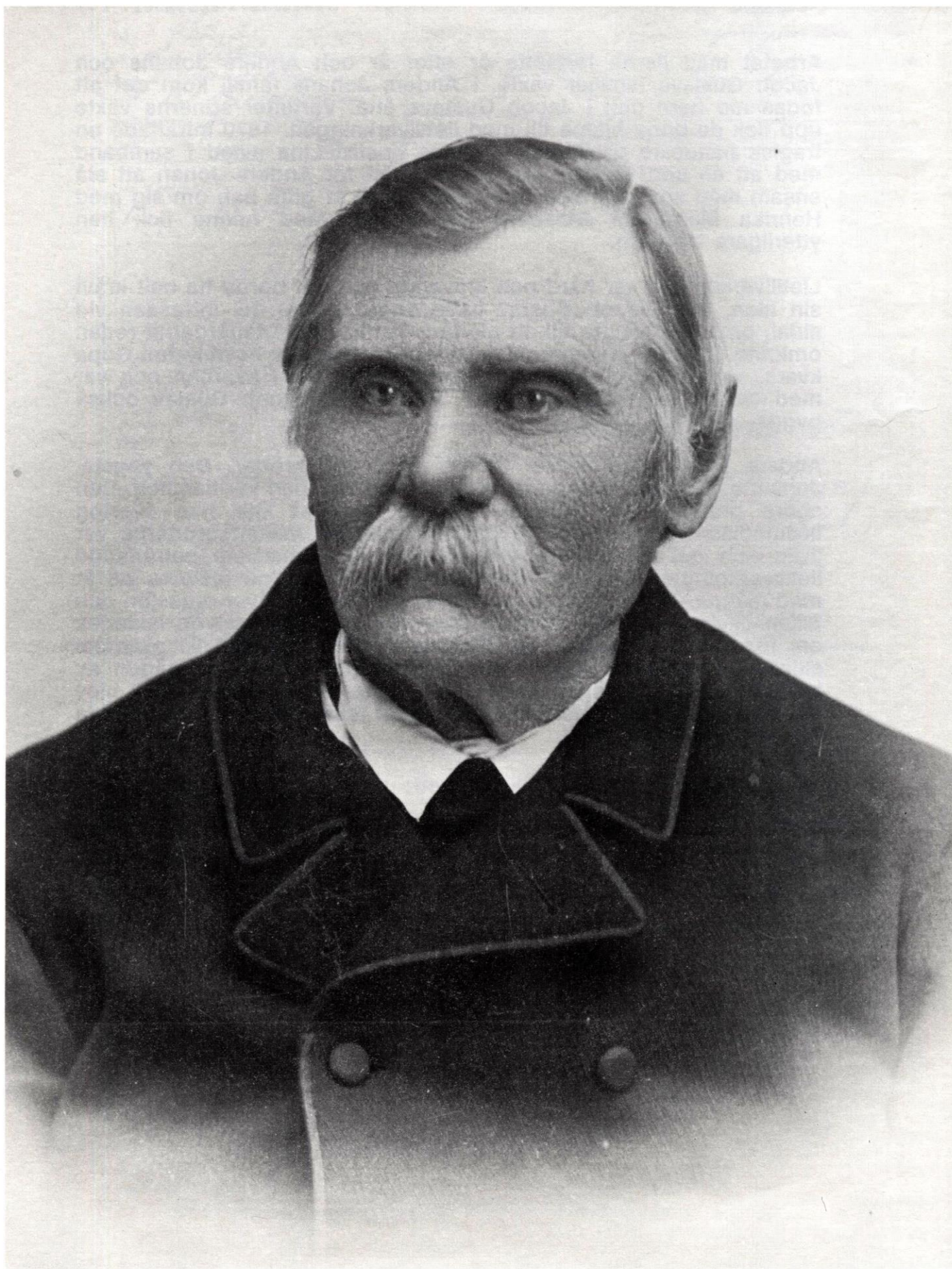
År 1890 har järnvägen kommit fram till Rättvik. D. 19 januari 1891 skickar J.G. Nordahl några silltunnor till Rättvik f.v.b. till Orsa och Per August Nordahl i Handfors.

Arbetet med liarna fortsatte år efter år och Anders Johans och Jacob Gustavs familjer växte. I Anders Johans familj kom det att födas nio barn och i Jacob Gustavs åtta. Vartefter sönerna växte upp fick de börja hjälpa till med lietillverkningen. 1870 inträffade en tragisk händelse då Anders Johans hustru Lina avled i samband med att en son föddes. Det var inte lätt för Anders Johan att stå ensam med sex små barn och efter något år gifte han om sig med Henrika Margareta Betzberg från Falun. Med henne fick han ytterligare tre barn.

Lietillverkningen var hård och krävande och det borde ha helt krävt sin man, men Jacob Gustav hade ändå en hel del intressen vid sidan om. Han hjälpte till att starta en affär i Bengtsgårdarna redan omkring 1870 (?). Kvarnarna vid Wrebrostrømmen, i synnerhet Gopa kvarn, var ett annat intresse. Han köpte in sig i kvarnen och var med om att reparera den 1887. En såg lät Jacob Gustav också bygga.

Anders Johan och Jacob Gustav hade två bröder. Den yngsta, Johannes, flyttade till Ådahls bruk i Norge där han var liesmed. Den andra brodern, Per August, flyttade till Orsa där han övertog liesmedjan vid Handfors 1876. Brevväxlingen mellan bröderna var livlig och det förekom också ett givande samarbete beträffande lietillverkningen. De stora beställningarna till Norge hjälptes de åt med många gånger. Liarna skickades då med båt över orsasjön och Siljan till Leksand och därifrån med tåg till Falun, där de lastades om för vidare befordran till Christiania. Järn och stål till exempel skickades motsatta vägen, ofta beställt och ordnat av någon av bröderna. När järnvägen kom till Sågmyra 12 november 1889 blev det en stor lättnad. Åtskilliga fraktsedlar finns bevarade, den äldsta från 19 november 1889.

Johannes Nordahl, 1839 - 1914, den yngste av de fyra bröderna Nordahl från Snöån i Dala-Järna. Han kom som liesmed till Ådahls Bruk i Norge.

Sönerna tar över

1891 var livets saga all för både Anders Johan, som dog den 23 oktober, och Jacob Gustav som gick bort 27 december samma år. De båda bröderna som under en lång följd av år varit ovänner, försonades på Anders Johans dödsbädd. De kom att begravas i samma grav på Bjursås kyrkogård och fick ett gemensamt kors, vackert utsirat i gjutjärn.

Efter Anders Johans och Jacob Gustavs död övertogs driften och arbetet i liesmedjorna av sönerna. I Svanshammar var det Johan Alfred som var den mest drivande, men även Jacob Victor och Karl August arbetade där. I ett affärsbrev till Trondhjem år 1894 skrev Alfred, att det blivit dröjsmål med lieleveransen och att det berodde på att en "kär broder, som varit mig behjälplig, insjuknade och efter fem veckors svårt lidande, avled å lasarettet i Falun i en ålder av 29 år, djupt sörjd och saknad av efterlevande hustru och två minderåriga barn". Det var brodern Karl August som åsyftades.

I Gopa lieverk fortsatte Jacob Gustav d.y. men även Anders August, Johan Fredrik och Ludvig Teodor arbetade i smedjan.

Under 90-talet och framåt tillverkades även bronserade och fernissade liar. Breda ryssliar var mycket omtyckta, likaså sidger, det vill säga liar som såg ut som halvmånar. Norrmännen tyckte mycket om dem för de gick så bra att använda även i de brantaste sluttningar.

Liarna från Svanshammar gick under namnet "Bravo-liar" och liarna från Gopa lieverk kallades "Garanti".

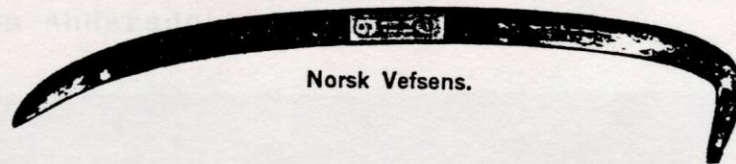
Samarbetet med Per August Nordahl i Handfors, Orsa fortsatte även sedan de äldre liesmederna hade dött. Det verkade ofta som om farbror August fick vara ett stöd och en rådgivare åt de yngre liesmederna. Det framgår av otaliga brev som Per August har skrivit till Sågmyra.

Liesmeden Johan Alfred Nordahl, 1858 - 1934, och hans
hustru Arvids Anna Andersdotter samt sonen Joel.

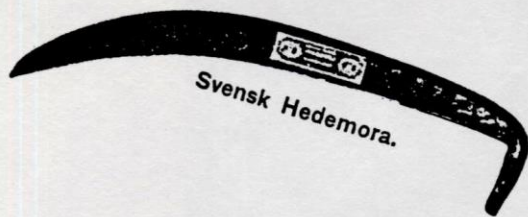

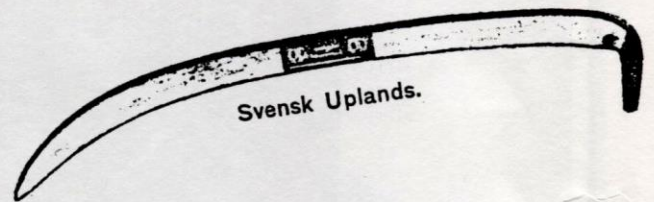
Det vackert gjutna järnkorset på Bjursås kyrkogård, vilket visar, var bröderna Anders Johan och Jacob Gustaf Nordahl fick sitt sista vilorum.

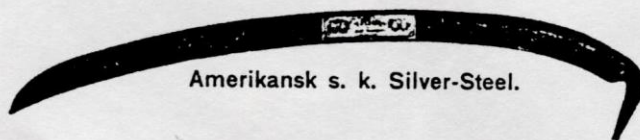
Norsk Vefsens.

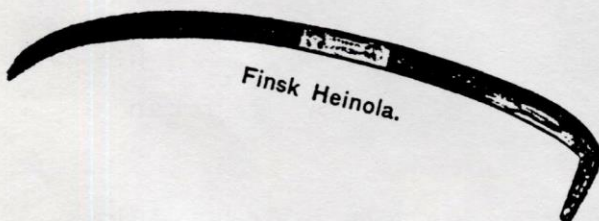
Svensk Hedemora.

Svensk Uplands.

Amerikansk s. k. Silver-Steel.

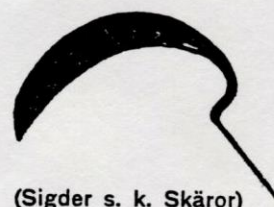
Finsk Heinola.

Ringerikers.

Österrike m. fl. länder.

(Sigder s. k. Skäror)

Snöå Bruk d. 22 1854?

Bekommit den 28 samma år.

"Älskade Bror Gustaf:

Lev städse väl, det är allas vår gemensamma önskan. Vi får i första rummet uttrycka oss med tacksamhet för ditt mer än kärkomna brev, som kom till oss, som vi bekom i fredags, varuti vi underrättas om något av varje: Att eders resa gick bra, ehuru väl ni ej orkade ända hem samma dag, och ävensom mycket annat.

Du är så orolig till sinnes och likasom längtar, som du själv uttrycker dig, till hemmet. Jag undrar ej så mycket på det. Nog kan det så vara: Bra borta också, men ändå menar jag, att i kretsen av föräldrar och kärleksfulla syskon, Hemma är bäst. Nog vet jag alltför väl, huru det kan vara, ehuru jag ej försökt att vara borta så långa tider bland främlingar, som du. Du har fått erfara vida mer i det fallet än jag. Aldrig kan man, man må vara huru god vän som helst, umgås med opartiska med sådant förtroende som med föräldrar och syskon. "

ANDERS JOHAN GLIDER I BREVET RASKT ÖVER TILL DET ANSTÄLLNINGSKONTRAKT, SOM BRODERN FÅTT FRÅN MOTALA. ETT KONTRAKT, SOM GER DE HEMMAVARANDE I SNÖÅ BRUK ANLEDNING TILL ORO.

"Men vi äro litet förvillade, på avskriften står, att "jag förklarar mig till alla delar nöjd och har emottagit städsel till till 1856." Återigen i brevet står, att "jag efter 9 timmars betänkande sagt ifrån mig, så jag är ledig att emottaga städsel av far var dag som helst." Detta senare bifaller vi hälst allahop, ty Kontraktet från Cathrinefors var just bra dåligt, överhuvud taget. Så får du ej på annat vis, så lönar det icke mödan att flytta så långt. Utan flytta då hem i höst, så får vi komma tillsammans allahop än en gång, som vi så mycket åstundat. Det blir det allra trevligaste för oss.

Och i så fall brådskar det icke varken med Orlovs-sedel eller städsel, utan detta är lika så tillförlitligt ändå. Och som du lovade, att göra en sväng hemåt, då du anländer åt Rommehed, så får vi snackas vid muntligen."

ANDERS JOHAN FÖRMANAR OCH AVRÅDER BRODERN.

"Det har vist så varit, om Kontraktet från Cathrinefors utfallit så, att det kunnat antagas, och att man kunnat vänta sig någon behållning på detsamma, då kunde det vara att försöka.

Där var också en punkt, som kunde hava frambringat stora vedervärdigheter. Märk, att smeden efter befallning var skyldig att göra varjehanda Hand- och Svartsmiden, och det till intet någon taxa varken på betalningen därför eller annat, vem vet, vad det kunde bli utaf. Nej, förkasta et helt och hållet, det är det allra klokaste.

Vi skall nyttja posten och skriva oss emellan oupphörligt. Jag skrev ett brev och hade det i ordning att översända med förra posten, men jag blev alldeles strand-satt, så jag fick ej iväg det åt Nås till torsdagskvällen. Således blev det liggandes. Jag visste alltför väl, att du väntade brev från oss.

Angående den där drängaffären så har jag sport, att Eric Helgsten ej vill släppa Carl Eric iväg åt Thyfors i sommar. Och då är det ej värt att August funderar på det heller. Kanske han kommer bäst till pass i stället för dig, då du skall exera i sommar, så det får du svara Nej på åt Danserna och Pollacken.

Ibland nyheter må nämnas, att 9 stycken Leksandsbönder äro hitkomna för att arbeta här i sommar. De håller för närvarande på och brädslår Herrgårdsbyggningen härstädes, och det påstås, att det blir stora reparationer här i sommar. Jag har just inga flera nyheter av något intresse för denna gång.

Vad hälsotillståndet beträffar, så äro vi alla vid god hälsa, undantagandes far, som sjuknade om fredagskvällen. Han låg hela dagen igår. I dag har han varit uppe stundtals, så det blir väl bättre med honom efter

hand. Hans sjukdom har varit sådan där vårfluss och frossbrytningar.

Jag nödgas sluta denna gång. Jag har för avsikt att fortsätta nästa gång och det inom kort.

Vare du emellertid hjärtligen hälsad från
Hulda föräldrar och Kärleksfulla Syskon,
och särdeles från din tillgivne
Bror Anders Johan Nordahl

Härjämte återsändes på begäran avskriften på
Cathrinefors-Contraktet."